

Луц Д. М.,
викладач кафедри цивільного права
Запорізького національного університету

ПЕРЕВЕЗЕННЯ ТВАРИН: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті досліджуються особливості перевезення тварин залізничним, авіаційним, міським електротранспортом, автомобільним транспортом та метрополітеном. Результатом дослідження стало формулювання авторських визначень та пропозицій щодо внесення змін у законодавство.

Ключові слова: тварини, дрібні домашні тварини, перевезення тварин, багаж, вантаж.

Постановка проблеми. На практиці у власників тварин доволі часто виникає необхідність перевозити тварин з однієї місцевості до іншої за допомогою використання транспортної системи (причому як територією України, так і за її межами). Варто зазначити, що перевезення тварин можливе майже всіма видами транспорту єдиної транспортної системи. Незважаючи на комплексне врегулювання договорів перевезення цивільним законодавством України, деякі проблемні питання перевезення тварин урегульовані неповною мірою, у зв'язку із чим виникає необхідність досконалого дослідження нормативно-правової бази, що регулює відносини в цій сфері.

Варто зазначити, що на сьогодні у вітчизняній літературі відсутні праці, у яких комплексно досліджуються особливості перевезення тварин. Натомість теоретичною основою дослідження стали наукові праці В.В. Луца, О.В. Дзери, Я.М. Шевченка, А.О. Мінченка, С.С. Бичкової, С.Є. Хейгетової та інших.

Метою статті є дослідження особливостей перевезення тварин завдяки використанню транспортної системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ст. 21 Закону України «Про транспорт» єдиною транспортною системою України становить транспорт загального користування (залізничний, морський, річковий, автомобільний та авіаційний, а також міський електротранспорт, у тому числі метрополітен); промисловий залізничний транспорт; відомчий транспорт; трубопровідний транспорт; шляхи сполучення загального користування [1].

Як зазначається в ч. 2 ст. 21 Закону України «Про транспорт», єдина транспортна система повинна відповідати вимогам суспільного виробництва та національної безпеки, мати розгалужену інфраструктуру для надання всього комплексу транспортних послуг, у тому числі для складування та технологічної підготовки вантажів до транспортування, забезпечувати зовнішньоекономічні зв'язки України. Таким чином, перевезення тварин є однією з послуг, що реалізовується завдяки використанню транспортної системи України.

Коли ми говоримо про договір перевезення, маємо на увазі велику цілісну систему договорів. В.І. Борисова щодо цього зазначає: «Відомі чинному цивільному законодавству договори, що опосередковують перевізний процес, становлять єдину систему договорів, предметом яких є надання послуг із перевезення вантажів, пасажирів, багажу й пошти. Усю систему цих договорів можна поділити на два види: основні й допоміжні. Основні опосередковують головну сферу взаємовідносин перевізників і клієнтури, допоміжні – нормальну організацію перевізного процесу» [2, с. 409]. Варто зазначити,

що в цій системі не виділяється окремо договір перевезення тварин. Перевезення тварин фактично перебуває в системі договору перевезення пасажирів, багажу та вантажу в залежності від типу тварин.

Спершу, на наше переконання, необхідно надати загальне визначення поняттям «багаж» і «вантаж», оскільки перевезення тварин допускається й під час перевезення багажу та шляхом перевезення вантажу. Говорячи про поняття «багаж», слід чітко розмежовувати «багаж» і «ручну поклажу». С.С. Бичкова слушно зазначає: «Поняття «багаж» використовується в законодавстві в широкому і вузькому значеннях. У широкому розумінні багаж являє собою зареєстрований багаж і не зареєстрований багаж (ручну поклажу пасажирів) <...> Однак зазвичай у нормативних актах багаж і ручна поклажа чітко розмежовуються, тобто поняття «багаж» вживається у вузькому значенні як речі, що передаються пасажиром у відання перевізника і за окрему плату, перевозяться ним в окремому приміщенні транспортного засобу (багажному вагоні, відсіку, відділенні тощо), який прямує в тому ж напрямку, що й пасажир. На посвідчення прийняття багажу пасажирів видається багажна квитанція, що визначає умови перевезення багажу. Ручна поклажа (незареєстрований багаж) – це речі незалежно від виду пакування, що легко переносяться і за своїми розмірами без труднощів розміщуються в пасажирських приміщеннях транспортних засобів (купе, каюті, салоні тощо) на спеціально відведених місцях» [3, с. 207]. Також можна зазначити, що перевезенню речей у ручній поклажі притаманні певні обмеження, зокрема висувуються вимоги до габаритів речі. Особливості перевезення ручної поклажі можуть встановлюватися не лише законом, а й правилами самого перевізника (наприклад, перевезення ручної поклажі в літаку).

Першим видом перевезення, на якому ми зосередимо увагу, є перевезення тварин залізничним транспортом. Перевезення тварин залізничним транспортом варто поділити на три види: перевезення тварин у ручній поклажі, перевезення тварин у багажу, перевезення тварини вантажем. Слід звернути увагу, що порядок перевезення тварин різниться в залежності від виду сполучення.

Перевезення тварин у ручній поклажі регламентується наказом Міністерства транспорту та зв'язку України «Про затвердження Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України» [4]. Варто зазначити, що зазначеним нормативним актом передбачається перевезення таких тварин, як собаки, коти, кімнатні тварини, свійська птиця. До кожного з перелічених видів тварин застосовуються свої вимоги. Так, перевезення собак, незалежно від розміру, при собі в купе пасажирського чи швидкого поїзда, у тому числі собак-супровідників сліпих, дозволяється лише в купейному вагоні за умови викупу пасажиром усіх місць у купе. Великі собаки (вищі 45 см, не більше одного) перевозяться в намордниках на ланцюжках або ремінних прив'язках, малі собаки – у ящиках, корзинах, клітках (не більше двох особин). У вагонах поїздів «Регіональний експрес», швидкісних поїздів «Інтерсіті» та «Інтерсіті+» кімнатні тварини не більше двох особин (малі собаки, коти тощо)

перевозяться в ящиках, корзинах, клітках або контейнерах із водонепроникним абсорбуючим дном (не більше одного місця ручної поклажі), які розміщуються на руках у пасажирів або під місцями для сидіння.

У регіональних поїздах великі собаки перевозяться в крайніх тамбурах першого й останнього вагонів під наглядом супровідника, а малі собаки розміщуються під місцями для сидіння в ящиках, корзинах, клітках (не більше двох особин).

Дрібні кімнатні тварини (крім собак) та кімнатні декоративні птахи перевозяться у всіх типах вагонів незалежно від наявності ручної поклажі та повинні бути поміщені в ящики, корзини, клітки (не більше одного місця ручної поклажі) й вільно розміщатися на місцях, відведених для ручної поклажі.

Свійська птиця (кури, індики, гуси, качки, цесарки, перепілки, голуби тощо) допускається до перевезення лише в загальних вагонах місцевих поїздів та регіональних поїздах у ящиках, корзинах, клітках (не більше одного місця ручної поклажі), розміри яких не перевищують розмірів, передбачених для ручної поклажі [4].

Перевезення диких тварин у ручній поклажі забороняється.

Варто звернути увагу на специфічний вид тварин, про який йдеться суто в названих вище правилах. Мова йде про кімнатних тварин. Слід зазначити, що законодавством не надається роз'яснення зазначеного терміну, що може породжувати підстави перевезення пасажиром різних типів тварин. На наше переконання, законодавець під кімнатними тваринами має на увазі домашніх тварин, якими відповідно до Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» визначаються собаки, коти та інші тварини, що протягом тривалого історичного періоду традиційно утримуються й розводяться людиною, а також тварини видів чи порід, штучно виведених людиною для задоволення естетичних потреб і потреб у спілкуванні, що, як правило, не мають життєздатних диких популяцій, які складаються з особин з аналогічними морфологічними ознаками, та існують тривалий час у їх природному ареалі. Отже, з метою конкретизації зазначеного питання варто внести зміни до Правил перевезення в залізничному транспорті та встановити замість поняття «кімнатна тварина» дефініцію «домашні тварини».

У разі, якщо громадянин бажає перевезти більшу кількість тварин, аніж це є можливим шляхом перевезення ручної поклажі, на допомогу приходить договір перевезення багажу. Однак слід наголосити, що зазначений договір не може бути окремим від договору перевезення пасажирів. Погоджуємося з позицією А.О. Мінченка, який зазначив: «Договір перевезення багажу є лише додатковим правочином, укладення якого може мати місце лише за наявності основного договору – договору перевезення пасажирів. Разом із цим їх об'єднання одним спільним поняттям – «договір перевезення пасажирів та багажу» є доцільним, адже вони мають одну спільну мету – забезпечення переміщення пасажирів та його багажу» [5, с. 5].

Власник тварини зобов'язаний мати відповідні документи на тварину та доглядати за нею. Специфіка тварин у порівнянні з перевезенням інших речей полягає в тому, що, навіть коли тварина перевозиться в багажному відділенні (вагоні), у цьому ж складі має перебувати й власник такої тварини. Прийняття до перевезення в багажному вагоні собак, дрібних домашніх тварин, бджіл і птахів проводиться за умови, що перевезення здійснюється без перевантажування на шляху прямування. Бджоли приймаються до перевезення в багажному вагоні за температури повітря не вищій 10 градусів тепла. Бджіл перевозять у вуликах або у фанерних пакетах під наглядом супровідника, який повинен їхати в цьому ж поїзді. У

вагоні вулики й пакети розміщують так, щоб не були закриті вентиляційні отвори вуликів та забезпечений вільний прохід та доступ повітря до них [4].

Натомість інколи виникає потреба транспортувати велику кількість тварин. У такому разі йдеться про перевезення вантажу. Відповідно до ст. 909 Цивільного кодексу України за договором перевезення вантажу одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату.

Виникає логічна необхідність з'ясувати суть поняття «вантаж». У правилах перевезення вантажу автомобільним транспортом в Україні зазначається, що вантаж – усі предмети з моменту прийняття для перевезень до здачі одержувачу вантажу. Відповідно до Закону України «Про залізничний транспорт» вантаж – матеріальні цінності, які перевозяться залізничним транспортом у спеціально призначеному для цього вантажному рухомому складі [6]. Відповідно до Повітряного кодексу України вантаж – будь-яке майно, що перевозиться на борту повітряного судна, крім пошти, бортових припасів і багажу, що перевозяться згідно з багажною квитанцією [7]. Отже, як бачимо, чинним законодавством не передбачається однозначне визначення поняття «вантаж».

Цілком погоджуємося з позицією Р.А. Лідовець, яка зазначає, що під поняттям «вантаж» слід розуміти речі, які передані відправником перевізнику для доставки до пункту призначення та видачі одержувачу. До складу вантажу входять також упаковка, контейнер чи інше подібне обладнання, призначене для збереження та транспортування вантажу, якщо воно надає перевізником відправнику [8].

Предметом договору перевезення є транспортні послуги, що полягають у переміщенні певного вантажу. Повністю погоджуємося з позицією С.С. Бичкової, яка зазначає, що слід розмежовувати поняття предмета договору та предмета перевезення, яким виступає конкретний вантаж [3, с. 194]. У нашому випадку предметом перевезення будуть тварини, а предметом самого договору перевезення вантажу – надання послуги з перевезення тварин як вантажу.

Перелічене вище дає нам підставу стверджувати, що перевезення тварин вантажем – це договір, за яким одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною (відправником) тварин до пункту призначення та видати їх особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення тварини встановлену плату.

Враховуючи специфіку тварин, у 2011 році були прийняті правила транспортування тварин. Зазначені правила встановлюють вимоги до перевезення тварин авіаційним, автомобільним, залізничним, морським та річковим транспортом [9].

Якщо перевезення тварин залізничним транспортом (унаслідок наявності монополіста «Укрзалізниця») чітко регламентується законодавчо, то перевезення тварин авіаційним транспортом додатково регламентується порядками та Правилами перевезень тварин, які різняться в залежності від авіакомпанії, яка є перевізником.

У пасажирському салоні повітряного судна дозволяється перевозити службових собак у супроводі кінолога; собак-поводирів для сліпих і глухих пасажирів за умови, що на тваринах є нашійник і намордник; дрібних тварин, маса яких разом із засобами перевезення не перевищує 8 кг [10]. У такому контексті виникає логічне запитання з приводу можливості перевезення

в салонах літаків котів, адже така можливість у власника kota буде в тому випадку, якщо вага тварини разом з контейнером не перевищує 8 кг. У цьому аспекті можливі нюанси, за яких одна тварина вагою 8 кг буде перевозитись у салоні, а тварина такої ж породи, яка важить трохи більше – як багаж.

Під час перевезення тварин пасажир відповідає за таку тварину, а також забезпечує надання необхідних документів (свідоцтв, дозволів, довідок тощо), передбачених чинним законодавством. Авіакомпанія не несе відповідальності за травмування, втрату, затримку, захворювання або загибель таких тварин у разі відмови у ввезенні їх у країну призначення або транзиту, якщо така шкода не була заподіяна внаслідок недбалства авіакомпанії.

До перевезення у вантажному відсіку ПС може бути прийняті такі живі кімнатні та домашні тварини, як собаки, коти, кролики тощо. Кількість тварин в одному контейнері визначається відповідно до вимог, наведених у ТІМ/ТІМАТІК для країн призначення та рекомендацій IATA. При цьому загальна маса таких тварин разом із контейнером не повинна перевищувати 32 кг.

В одного пасажира приймається до перевезення у вантажному відсіку ПС 1 контейнер із живою твариною/живими тваринами [11].

Якщо ж особа бажає перевозити дику тварину, має право перевозити її тільки як вантаж. Для перевезення тварини повітряним транспортом має бути зроблено щеплення проти сказу не раніше ніж за рік і не пізніше ніж за місяць до перевезення.

Натомість остаточне перевезення тварини в літаку слід погоджувати з авіакомпанією.

Якщо особа бажає перевезти тварину за кордон, необхідно врахувати законодавство країни, у яку ввозиться тварина. Варто врахувати, що деякі країни встановлюють особливі вимоги щодо ввезення тварин. У зазначеному аспекті варто звернути увагу на Регламент (ЄС) № 998/2003 [12], яким встановлено вимоги стосовно переміщення домашніх тварин між країнами Європейського Союзу (далі – ЄС) та щодо ввезення тварин із третіх країн. Враховуючи той факт, що Україна не є членом Європейського Союзу, ми розглянемо особливості ввезення тварин з України до країн-членів ЄС. Варто зазначити, що відповідно до зазначеного порядку країни Європейського Союзу поділені на групи, оскільки в залежності від віднесення країни до певної групи встановлюються специфічні вимоги. Якщо зібрати воедино зазначені вимоги, то власник тварини, який ввозить тварину з України в країну ЄС повинен виконати такі умови: зареєструвати тварину за місцем утримання; провести процедуру електронної ідентифікації, яка проводиться шляхом вживлення під шкіру тварини мікрочіпу, який повинен відповідати встановленим стандартам; мати ветеринарний паспорт міжнародного зразка; провести вакцинацію проти сказу; отримати ветеринарний сертифікат про стан здоров'я тварини; мати довідку про аналіз крові на титрування антитіл; отримати довідку про племінну цінність тварини з вказівкою її оціночної вартості (на вимогу); придбати ліцензований контейнер для транспортування тварини; у разі потреби погодження уповноваженого сільськогосподарського Міністерства країни в'їзду (на вимогу).

Також слід звернути увагу на можливу наявність заборон щодо ввезення певних видів тварин до країн ЄС. Окремою вимогою може бути поміщення тварини на карантин, строк якого різниться в залежності від держави.

Враховуючи необхідність повсякденного перевезення тварин у міському транспорті, зупинимо нашу увагу на перевезенні тварин міським транспортом. Виходячи з Правил

користування трамваєм і тролейбусом, у містах України пасажирів можуть перевозити дрібних звірів і птахів у клітках, а також собак у намордниках за наявності повідків та котів (із пред'явленням відповідних документів на них).

У разі перевезення домашніх тварин автомобільним транспортом у салоні транспортного засобу допускається перевозити дрібних тварин у кошиках, сумках із суцільним дном, птахів у клітках, собак у намордниках за наявності повідка, за умови, що тварини не забруднюють салон та речі пасажирів і розташовуються на підлозі, а за наявності підстилки – на сидінні (під час перевезення в таксі) [9]. Із наведеного вище випливає, що саме водій транспортного засобу остаточно надає дозвіл на перевезення тварини. Натомість мусимо констатувати наявність прогалин у законодавстві. Зокрема, неврегульованим є питання перевезення тварин у таксі. Враховуючи різні розміри тварин, у Правилах перевезення автомобільним транспортом має бути встановлені типи автомобілів, у яких дозволяється перевозити собак великих порід. У зв'язку з відсутністю належного правового регулювання перевезення тварин перевізники встановлюють свої правила перевезення тварин та стягують за таку послугу додаткову вартість.

Відсутній і єдиний Порядок перевезення пасажирів метрополітеном. У кожному місті, де працює метрополітен, існують власні правила перевезення тварин. Зокрема, Правилами користування Київським метрополітеном зазначається, що пасажирів мають право безкоштовно перевозити птахів і дрібних тварин у клітках.

Пунктом 4.2.21. Правил користування Харківським метрополітеном зазначається, що пасажирів забороняється перевезення тварин, у тому числі собак, птахів без кліток або спеціальних контейнерів.

Висновки. Проаналізувавши Правила перевезення тварин залізничним, авіаційним, міським електротранспортом, автомобільним транспортом, метрополітеном, можна помітити, що в нормативно-правових актах вживаються різні дефініції, а саме: «кімнатні тварини», «дрібні тварини», «дрібні звірі». З огляду на те, що диких тварин перевозити в салонах транспортних засобах та пасажирських вагонах заборонено (окрім перевезення тварин як вантажу), нами пропонується вживати єдину дефініцію «дрібні домашні тварини» замість визначень «кімнатні тварини», «дрібні тварини», «дрібні звірі». Під дрібними домашніми тваринами нами пропонується розуміти тварин, які через свої розміри та фізіологічні властивості не можуть заподіяти суттєвої шкоди людині. Варто зазначити, що тварина може належати до зазначеної категорії лише в тому випадку, коли в неї поєднанні ці дві властивості. Додатковою вимогою може встановлюватися обмеження у вазі тварини. Також пропонується врегулювати питання перевезення тварин у таксі.

Література:

1. Про транспорт : Закон України від 10 листопада 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 51. – Ст. 446.
2. Цивільне право : [підручник] : у 2 т. / [В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін.] ; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибко-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – Х. : Право. – 2011. – Т. 2. – 2011. – 816 с.
3. Цивільне право України. Договірні та не договірні зобов'язання : [підручник] / [С.С. Бичкова, І.А. Бірюков, В.І. Бобрик та ін.] ; за заг. ред. С.С. Бичкової. – 3-тє вид. змін. та доповнене. – К. : Алерта, 2014. – 496 с.
4. Про затвердження Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України : Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 27 грудня 2006 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0310-07>.

5. Мінченко А.О. Договір перевезення пасажирів та багажу залізничним транспортом в Україні : автореф. дис ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / А.О. Мінченко. – К., 2011. – 21 с.
6. Про залізничний транспорт : Закон України від 4 липня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 40. – Ст. 183.
7. Повітряний Кодекс України від 19 травня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 48–49. – Ст. 536.
8. Поняття вантажу за договором перевезення вантажу / Р.А. Лідовець // Часопис національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2011. – № 2–4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11lradv.pdf>.
9. Про затвердження Правил транспортування тварин : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 р. // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-2011-p>.
10. Про затвердження Правил повітряних перевезень пасажирів і багажу : Наказ Міністерства інфраструктури України від 30 листопада 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z2219-12>.
11. Офіційний сайт ТОВ «Авіакомпанія «ЮТЕЙР-Україна» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.utair.ua/ua/information/passrights/4274817.html>.
12. Регламент Европейского Парламента и Совета по ветеринарно-санитарным требованиям, применяемым к некоммерческому перемещению домашних животных от 26 мая 2003 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.fsvps.ru/fsvps-docs/ru/laws/eu/998-2003.pdf>.

Луц Д. Н. Перевозка животных: гражданско-правовой аспект

Аннотация. В статье исследуются особенности перевозки животных железнодорожным, авиационным, городским электротранспортом, автомобильным транспортом и метрополитеном. Результатом исследования стала формулировка авторских определений и предложения по внесению изменений в законодательство.

Ключевые слова: животные, мелкие домашние животные, перевозка животных, багаж, груз.

Luts D. Transportation of animals: the civil-law aspect

Summary. The author of the article touches upon the problems of transportation of animals by the railway, air, automobile, electric transport and subway. The result of the study was the wording of the author's definitions and making some proposals to amend the legislation.

Key words: animals, small animals, animal transportation, baggage, cargo.